

विपरिणमते अपक्षीयते नश्यति' (निरुक्त नैधण्टुककाण्ड १/१/३) इत्येवं यास्कादिभिर्वेदवादिभिरुक्ताः षड्भावविकारा

निरस्ताः । यदर्थमेते विकारा निरस्तास्तंप्रस्तुतं विनाशाभावमुपसंहरति 'न हन्यते हन्यमाने शरीरे' इति ॥ २० ॥

हा जन्मत नाही, असा जन्माचा निषेध असून, हा मरत नाही असा मरणाचा. येथील दोन्ही वा आणि अर्थाने आहेत.

हा आत्मा उत्पन्न होवून अस्तित्वामधे येणारा नसून, पूर्वीपासुनच स्वतः सत्स्वरूप आहे, असे बोलून जन्मानंतरचे दुसरे विकार निषेधित केले गेले आहेत. त्याचे कारण, हा जन्मत नसतो असे दिले गेले आहे. जो जन्म गृहण करतो, तोच जन्मानंतरचे विकारि अस्तित्व स्विकारतो, परंतु जो सदैव अस्तित्वात असतो तो पुनः अन्य कोणतेही अस्तित्व स्विकारत नसतो असा भाव. तसेच हा नित्य अर्थातसदैव एकरूप असतो, या विधानानुसार वृद्धिरूप विकाराचा निषेध केला गेला आहे. हा शाश्वत असे बोलून, झिझण्याचा अथवा क्षय पावण्याचा निषेध केला गेला आहे. हा पुरातन, हे विधान तर सर्वच परिणामकारक विकारांची संभावना नाकारते आहे. भाव असा कि, हा पुरातन असला तरी

सदैव नित्यनविनच राहतो. परिणाम अथवा रूपान्तर होऊन नाही असा अभिप्राय. अथवा भूयः पदाचा नभविता पदासि संबन्ध जोडून, ज्यास वाढवून मोठा केला जावू शकतो असा, असा हा नाही या विधानानुसार वृद्धिरूप विकाराचा निषेध केला गेला आहे. जन्मरहित आणि नित्य ही दोन्ही विशेषणे वृद्धिच्या अभावाची कारणे असल्याने त्यांची पुनुरुक्ति नाही. जन्मणे, अस्तित्वामधे राहणे, वाढणे, विभिन्न अवस्थांमधे परिवर्तित होणे, क्षय पावणे आणि नष्ट होणे; अशा प्रकारे यास्क आदि वेदवादिद्वारा सहा भावविकार बोलले गेले आहेत, त्यांचे उपरोक्तप्रकारे निराकरण केले गेले. आता ज्याकरिता या विकारांचे निराकरण केले गेले त्या प्रस्तुत विनाशाच्या अभावाचा निष्कर्ष, शरीर मारले गेले तरी आत्मा मारला जात नाही असा काढताहेत. ॥ २० ॥

अत एव हन्तृत्वाभावोऽपि पूर्वोक्तः प्रसिद्ध इत्याह-----

अशा प्रकारे पूर्वोक्त मारण्याच्या अभाव देखिल उत्तमरित्या सिद्ध होतो आहे असे सांगताहेत-----

वेदाविनाशिनं नित्यं य एनमजमव्ययम् ।

कथं स पुरुषः पार्थ कं घातयति हन्ति कम् ॥ २१ ॥

हा आत्मा अविनाशी, नित्य, जन्मरहित तसेच अव्यय आहे, असे जो जाणतो तो पुरुष, अरे पार्था ! कोणास

मारणार, अथवा मारविणार तरी कसा ? ॥ २१ ॥

वेदेति । नित्यं वृद्धिशून्यम्, अव्ययमपक्षयशून्यम्, अजमविनाशिनं च यो वेद स पुरुषः कं हन्ति कथं वा हन्ति एवम्भूतस्य वधे साधनाभावात् । तथा स्वयंप्रयोजको भूत्वान्येन कं घातयति । न कंचिदपि कथंचिदपीत्यर्थः । अनेन मय्यपि प्रयोजकत्वाद् दोषदृष्टिं मा कार्षीरित्युक्तं भवति ॥ २१ ॥